

Konferencia a nacionalizmusról Kolozsvár, 1993. május 27-30.

1992-ben Ion Aluș professor és munkatársai Kolozsváron, a Babeș-Bolyai Egyetem Szociológia Tanszéke mellett megalakították az *Erdélyi Interetnikus Kapcsolatok Kutatóközpontját*. Az intézet legfőbb célja a nevébe foglalt témára vonatkozó tudományos ismeretek gyarapítása, azon belül pedig:

- a multidiszciplinaritás érvényesítése az interetnikus kapcsolatok vizsgálatában (az alapítók között a szociológusok mellett pszichológusok, történészek és etnográfusok is voltak);

- egy leíró-értelmező alapkutatás megvalósítása, amely számba veszi a témakörhöz tartozó főbb problémákat és a hozzájuk tartozó alapadatokat;

- konkrét helyzetek - beleértve a létező és lehetséges konfliktus-helyzeteket is - tudományos elemzése.

A központ munkáját nem utolsó sorban azzal a szándékkal indította, hogy a konfliktusok kezelésére a helyzet mélyebb ismeretén alapuló javaslatot tegyenek, mert az Interetnikus Kapcsolatok Kolozsvári Kutatóközpontja nem kívülálló szemlélője kíván lenni annak, ami ebben a vonatkozásban környezetében zajlik. Szándéknyilatkozatuk értelmében egy etnocentrizmustól és mindenfajta előítéllettől mentes szemléletet igyekeznek képviselni, amelynek hangot kívánnak adni a nyilvánosság különböző szintjein is. Ennek megfelelően nemcsak tudományos intézményekkel keresik a kapcsolatot, hanem emberjogi szervezetekkel is együtt szeretnének működni.

A kutatóintézetben pillanatnyilag három témán dolgoznak. Először is különböző nyilvántartásokból merített adatok feldolgozásával a vegyesházasságokról igyekeznek képet alkotni, az utóbbi száz év vonatkozásában Erdélyben. Romakutatási programjuk elsősorban a romák társadalmi beilleszkedését sürgető egészségügyi, szociális stb. intézkedések hatékonyságát vizsgálja. Végül pedig felmérést készítenek Erdély pillanatnyi etno-demográfiai szerkezetéről és annak történeti változásairól.

A közeljövőben további két munkaprogram elindítását tervezik, melyekbe immár egyetemi hallgatókat is szeretnének bevonni. Az egyik a forgalomban levő, illetve a korábban használt iskolai tankönyveknek a különböző népekről és etnikumokról alkotott képét, a másik pedig az elsősorban 1989 utáni sajtónak az interetnikus kapcsolatokra gyakorolt hatását kívánja megvizsgálni.

Az Erdélyi Interetnikus Kapcsolatok Kutatóközpontja első jelentősebb „bemutató” rendezvényként 1993. május 27-e és 30-a között nemzetközi konferenciát szervezett Kolozsvárott „A nacionalizmus mint ideológia és mint politika Közép- és Kelet-Európában a 20. században” címmel. A rendezők szándéka az volt, hogy az egyes előadások és az ezek nyomán kibontakozó beszélgetések a nemzet, az etnicitás és a nacionalizmus fogalmakat járják körül a különböző társadalomtudományi és politológiai elméletek fényében, s megvizsgálják az e fogalmakkal leírható partikuláris kelet- és közép-európai jelenségek egy részét is.

Aluș professor megnyitó beszédében kritikus szembenézést javasolt a politikában tapasztalható nacionalizmussal, melyet szerinte külön kell választania nacionalizmusnak attól a fajtájától, melynek a nemzeti kultúrák köszönhetik létrejöttüket és virágzásukat szerte a világon. Mint alternatívát, az emberi jogok filozófiáját és ideológiáját állította a nemkívánatos nacionalizmussal szembe. Az elhangzott előadások sok tekintetben a

bevezetőben felvetett gondolatot folytatták. Ha össze kellene foglalnia konferencián elhangzottak közös vonásait, két dolgot emelnék ki: az érvelésekben és értelmezésekben megnyilvánult történeti szemléletet, valamint a tudományos szövegekben érvényesülő erős politikai és morális áthallásokat.

A nacionalizmussal kapcsolatos állásfoglalásra való kihívás elől a romániai résztvevők nagy része nem tudott kitérni. Sokan igyekeztek hangot adni annak a mindennapi tapasztalatuknak, miszerint itt Erdélyben „az emberek között nincsenek valódi konfliktusok”.

Sokféle értelmezés középpontjában állt továbbá az a megállapítás, miszerint Romániában a nacionalizmus és a kommunizmus nem egymást kizáró, hanem egymással szimbiózisban élő ideológiák voltak. Ami pedig most folyik Romániában - szólt a politikatörténet) adataival alátámasztott következtetés -, az nemzeti-kommunista restauráció. Azok a csoportok, amelyek ma a szélsőséges nacionalista retorikát használják, korábban is a hatalomban vagy annak közelében voltak, és természetesen az arra jellemző struktúrák és mechanizmusok - az előadó elsősorban a kliensi rendszerre hivatkozott - átmentésén fáradoznak. Vagyis - így egy másik előadó -, a nacionalista diskurzus az átmeneti helyzetben a hatalom legitimálásának jól bevált stratégiája.

A kelet-európai nemzetfelfogások már önmagukban is konfliktushordozók, mert máig a rivalizáló és kizárólagosságra törekvő önmeghatározás jelölői. Pedig éppen a versengésben érvként használt vegyeslakosságú területek, illetve azok lakói intenek a kizárólagosságról való lemondásra. A megoldás - a tanácskozás egyik jeles vendége szerint -: az etnikai közösségként definiált nemzetfogalomról át kell térni a nemzet, mint politikai közösség koncepcióra, és az annak alárendelt jogi szabályozásra.

A nacionalista előítéletek két területen burjánoznak leginkább: a sajtóban és a közoktatásban. Az utóbbi szerepét a román politika a századfordulón ismerte fel, amikor Spuru Haret miniszter az általános iskolai kötelezettség bevezetésével egyidőben a nemzeti kultúra általánosan ismertté tételét is célul tűzte ki. A „nemzethez való tartozás érzésének meggyökereztetésére” Romániában „létrehozták” az általános iskolai Történelmet, Irodalmat, Zenét stb., valamint az iskolai ünnepélyeket és az ott előadandó hazafias költészetet.

Az előadások egy része különböző felmérésekre, illetve alaposabb levéltári anyaggyűjtésre épülő kutatásokról számolt be. Két dolgozata vegyesházasságot, mint interetnikus helyzetet értelmezte. Az egyik a kolozsvári vegyesházasságok történeti-statisztikai adatait mutatta be és magyarázta; a másik két bihari falu vegyesházasságain keresztül azt vizsgálta, hogy miként jelenik meg ebben a helyzetben a saját és a másik etnikai csoport képe. Két további előadás a kulturális antropológia módszereivel igyekezett kimutatni, hogy egy vegyeslakosságú falu lakóinak tudatában melyek azok a helyzetek, amelyek az általunk etnicitásnak vagy interetnicitásnak nevezett fogalomkörben kerülnek feldolgozásra.

Feischmidt Margit